

HORIZONT 2020/3

Migrációkutató Intézet

Marsai Viktor: [A koronavírus és Afrika](#)

Marsai Viktor: A koronavírus és Afrika

1. BEVEZETÉS¹

Abij Ahmed, a 2019-ben Nobel-békedíjjal kitüntetett etióp miniszterelnök a Financial Times-ban 2020. március 25-én közölt véleménycikkében hívta fel a világ figyelmét arra a veszélyre, mit is jelenthet Afrika és a világ számára a COVID-19 járvány. A kormányfő arra mutatott rá, hogy a fekete kontinens egyedül egész biztosan nem lesz képes megküzdeni a pandémiával, az csak nemzetközi támogatással és összefogással képzelhető el. Abij szerint erre amiatt is égető szükség van, mivel a nemzetállami válaszok ellenére a koronavírus leküzdése csak globális szinten képzelhető el: ha nem sikerül megtalálni a vírus ellenszerét, a világ szegényebb részei, mint Afrika, inkubátorként működhetnek a SARS-CoV-2-es kórokozó számára, ahonnan bármikor újabb járványok indulhatnak újukra.² A nagyszámú haláleset mellett pedig legalább ilyen meghatározóak lesznek a járvány gazdasági, politikai, társadalmi hatásai, amelyek távlati következményei még súlyosabbak és szintén a kontinensen túlmutatók lesznek.

A Migrációkutató Intézet legújabb elemzése ezeket a lehetséges forgatókönyveket és veszélyforrásokat járja körül, rámutatva arra, hogy a nemzetközi közösségnek saját jól felfogott érdekében muszáj lépéseket tennie a koronavírus-járvány afrikai következményeinek mérséklésére, mivel azok nem csupán a kontinens fejlődését vethetik vissza évekkel (évtizedekkel?), de a földrész közvetlen környezete számára is kiemelt fenyegetéseket hordozhatnak. Különösen igaz ez Európára, amely a Közel-Kelet mellett a leginkább ki van téve az afrikai válságok továbbgyűrűzésének. Az elemzés először a COVID-19 egyézségügyi következményeit

ABSZTRAKT

A koronavírus-járvány újabb nagy gócpontja az afrikai kontinens, amelynek társadalmi és gazdasági alrendszerei még kevésbé állnak készen a pandémia következményeinek kezelésére, mint más térségek. A következő hat hónapban optimista forgatókönyvek szerint is 300 000 ember veszti majd életét a földrészen. Sokkal súlyosabbak lesznek azonban a járvány gazdasági-társadalmi hatásai: az afrikai GDP 5-18 %-kal is csökkenhet a következő évben, ami tízmilliók elszegényedését és esetenként éhezését vetíti előre. Mindezen következmények mérséklése csak nemzetközi összefogással képzelhető el, amelyben Európára is meghatározó szerep vár.

¹ Jelen tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-4-NKE-82 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának szakmai támogatásával készült.

² FINANCIAL TIMES 2019.

vizsgálja meg, majd rátér az egyéb – gazdasági, politikai – hatások elemzésére.

2. A KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY ÉS AZ AFRIKAI EGÉSZSÉGÜGY – A NEM LÉTEZŐ VÉDVOHAL

A COVID-19 pandémia a világ fejlett részének egészségügyi rendszereit is esetenként az összeomlás szélére sodorta. Akárcsak a 2015-ös migrációs válság kapcsán, a járvány során is beigazolódott, hogy a „békeidei” működésre berendezkedett ellátórendszerek és eljárásmodok nem alkalmasak a jelenség megállítására és kezelésére. Lehet természetesen vitatkozni arról, hogy például az egyes európai nemzetállami egészségügyi rendszerek mennyire voltak jó vagy kevésbé jó állapotban, valójában azonban ezek minimális különbségek ahhoz képest, hogy a világ fejlődő térségeiben milyen alpinfrastruktúrákra szabadult rá a SARS-CoV-2 kórokozó. Nagyon hamar kiderült ugyanis, hogy a világ legköltségesebben felépített és működtetett ellátórendszereiben sincs elegendő lélegeztetőgép vagy kórházi ágy egy ilyen méretű és erejű pandémia kezelésére. Így a legfontosabb eszköz a járvány megállítására és mérséklésére valójában nem az egészségügyi rendszer, hanem a koronavírus terjedését megakadályozó karanténintézkedések lettek – és lesznek is – a védőoltás sorozatgyártásáig. Annál is inkább, mert jelenlegi ismereteink szerint a pandémia nem fog magától elmúlni, mint például a szezonális influenza-járványok, sőt, ami még aggasztóbb, hogy egyes friss adatok alapján úgy tűnik, a betegség újra megjelenhet azok szervezetében, akik már átették rajta és vírusmentesnek lettek nyilvánítva.³

Összegezve a fentebbieket nem csodálkozhatunk azon, hogy az afrikai egészségügyi rendszerek kapacitásai sem állnak készen a vírus elleni küzdelemre. Itt megint nem csupán a kórházi ágyak vagy az orvosok számáról van szó, hanem jóval összetettebb higiéniai, társadalmi és kulturális kódokról.

Az első kihívás, amivel a kontinens kapcsán (is) találkozunk, a betegség diagnosztizálása. A fejlett világ országai is küzdenek azzal, hogy nem áll rendelkezésükre elég teszt a COVID-19 kimutatására. A fekete földrész országai ezen a téren sokkal rosszabbul állnak, ráadásul ezekért az eszközökért komoly versenyfutás zajlik a globális piacokon, ami miatt az árak is jelentősen növekedett. Ahhoz, hogy az afrikai országok ezeket be tudják szerezni, komoly költségvetési és valutatartalékokra lenne szükségük, amivel az esetek többségében nem rendelkeznek. Vagy ha igen, azzal a dilemmával szembesülnek, hogy drága egészségügyi beszerzésekre költsék a pénzt, vagy a gazdaság szinten tartására? Csak kevés ország tudta megkezdni a kiterjedt tesztelést, mint a Dél-afrikai Köztársaság, ahol április közepéig több mint 90 000 mintavétel történt.⁴ Ezzel szemben például Szomáliában hetekig nem állt rendelkezésre olyan eszköz, amelylyel tesztelhetők volna a potenciális fertőzöttek.⁵ Egyes becslések szerint a kontinensnek a

³ REUTERS 2020a. Egyelőre nem világos, hogy az esetek kapcsán új fertőzésről van szó, vagy a vírus reaktiválódásáról. Az is felmerült, hogy a tesztelés volt hibás.

⁴ HIIRAAN 2020a.

⁵ HIIRAAN 2020b.

következő három hónapban 15 millió új mintavételre lenne szüksége.⁶ Arra, hogy ennek megvalósulására kicsit az esély, jelzi, hogy például Magyarországra április 7-ig összesen 133 000 teszt érkezett,⁷ vagy hogy az Egyesült Államokban, a világ egyik leggazdagabb országában 2020. április 20-ig összesen 3 882 000 mintavétel történt.⁸

A COVID-19 felismerését nehezíti, hogy tünetei nagyban hasonlítanak olyan afrikai népbetegségekéhez, mint a malária vagy a sárgaláz kezdeti stádiuma. A kontinensen uralkodó rossz higiéniai körülmények között a láz vagy a különféle gyors lefolyású betegségek a mindennapok részét képezik, a magasföldeken pedig gyakoriak a felsőlégúti megbetegedések. Éppen ezért – hasonlóan Európához – a vírus tesztelés nélkül elkülöníthetetlen más fertőzésektől. Ráadásul enyhe lefolyás esetén az illető biztosan nem fog orvoshoz fordulni – egyrészt, mert szűkös a kapacitás, másrészt, mert általában fizető az egészségügy.

A COVID-19 diagnosztikájának problémája automatikusan maga után vonja a második problémát, nevezetesen a járvány terjedésének megakadályozását. Ha a fertőzés kiszűrésének nehézségeihez hozzátesszük, hogy a vírus a lappangási időszakban, illetve enyhe lefolyás esetén is fertőz, nem csodálkozhatunk azon, hogy a járvány afrikai terjedésének sem sikerült időben gátat szabni: egyre több beszámoló érkezik arról, hogy a fővárosok után Afrika vidéki területein is megjelent a fertőzés. A 2020. április 29-i hivatalos adatok szerint 34 927 megbetegedés és 1 529 haláleset történt a vírus miatt, amely Afrika 54 országából 52-ben bizonyíthatóan jelen volt, még olyan, a globalizációtól elzárt területeken is, mint Dél-Szudán vagy a Közép-afrikai Köztársaság.⁹ Ne legyenek azonban illúzióink: megfelelő számú tesztelés hiányában a megbetegedés és a halálesetek száma minden bizonnyal ennek a sokszorososa már most is. Ennek egyrészt gyakorlati, másrészt kulturális-társadalmi okai vannak.

A gyakorlati probléma, hogy egy sok szempontból „láthatatlan” betegség megállítása Afrikában szinte lehetetlen. Bár a kontinens több állama is komoly tapasztalatokat szerzett az ebola elleni küzdelemben, ez az analógia félrevezető. Egyrészt, mert ez az 54 országnak csupán elenyésző hányada (alig féltucat állam), és az általuk – nagy áldozatok árán – szerzett gyakorlati ismeretek a többiek számára csak korlátozottan használhatók. Másrészt, mert az ebolavírus a lappangási időszakban nem fertőz, utána viszont látványos tüneteket produkál, illetve gyorsan végez a megfertőzött személlyel. Ez utóbbiak pedig a terjedés ellen hatnak. A COVID-19 esetében azonban gyakran a hordozó sincs tisztában azzal, hogy megfertőződött, és tünetmentesen adja tovább a vírust.

⁶ HIIRAAN 2020a.

⁷ KORMANY 2020.

⁸ JOHN HOPKINS 2020.

⁹ AFRICANEWS 2020a.; AFRICANARGUMENTS 2020.

A kulturális-társadalmi kihívás, ahogy arra többen is felhívták a figyelmet,¹⁰ és amelynek hatásai jól tetten érhetők az európai bevándorló-közösségekben is,¹¹ az, hogy az afrikaiak közötti szociális távolság jóval kisebb, mint például a nyugat-európaiak esetében. A fekete kontinensen az emberek sokkal közelebb élnek egymáshoz, mint a fejlett világban, aminek gazdasági és kulturális okai egyaránt vannak: a városok szegénynegyedeiben egész családok osztozhatnak egy-egy szobán, az emberek gyakran közös konyhákat és mosdókat használnak, és a tömegközlekedéstől kezdve az éttermeken és kávézókon át a helyi piacokig is jóval kisebbek a szociális távolságok. A sokat ajánlott 1,5-2 méteres távolság megtartása itt elképzelhetetlen: bárki, aki sétált már Nairobi, Yaoundé vagy Kairó belvárosában pontosan tudja, hogy ez megvalósíthatatlan illúzió. Ráadásul – hasonlóan a világ más pontjain is megfigyelhető premodern mintákhoz – több afrikai kultúrában bevett gyakorlat, hogy a megbetegedett rokonokat kötelező meglátogatni és hozzájárulni az ellátásukhoz. Mindez teljesen természetes és méltányolandó viselkedés olyan társadalmakban, ahol nincs érdemi szociális ellátórendszer.¹²

Még abban az esetben is, ha a fentebbi kulturális-társadalmi jelenségeket sikerülne kiküszöbölni, egy hosszabb karantén feltételei nem adóttak a földrészen. A háztartások zömének ugyanis nincsenek érdemi megtakarításai, értsd: már néhány napnyi kiesés is a munkaerőpiacról – legyen szó a formális vagy informális szektorokról – élelmezési gondokat jelentene a többség számára. A szerző legutóbbi, 2020. januári kenyai interjúi – amelyek véletlenül épp a napi megélhetés kérdését járták körül – megerősítik, hogy az emberek jelentős része, különösen a szlömök (nyomornegyedek) lakói egyik napról a másikra élnek.¹³ Ezt mutatja az ún. „small economy” jelensége is, amelynek során az emberek csak kis kiszerezésben vásárolnak fogyasztási cikkeket: nem liternyi, hanem néhány deciliternyi sütőolajat, néhány dkg szappant, mosóport, mert nagyobb mennyiségre nincs keretük.¹⁴ Mindezt úgy, hogy a szlömök népességének zöme nem automatikusan mélyszegény: a középosztály alsó részének többsége is itt él, hiszen az afrikai városok lakosságának 60%-a az ENSZ standardjai szerint nyomornegyedekben hajtja álmra a fejét.¹⁵ Ilyen körülmények között elképzelhetetlen, hogy az emberek szociális érintkezés nélkül hosszabb időt töltsenek a lakásokba zárva.

Nem hangsúlyozhatjuk eléggé a körülmények és a kényszer erejét. Az alapvető higiéniai normák betartására és a vírus terjedésének lassítása szempontjából kulcsfontosságú kézmosásra sokaknak azért sincs lehetőségük, mert nem áll rendelkezésre elég szappan vagy tiszta víz. Etiópiában például a szerző számtalanszor megtapasztalhatta, hogy a helyi lakosok nem ülnek asztalhoz kézmosás nélkül – amint azonban arra korábban említett véleménycikkében Abij Ahmed is felhívta a figyelmet, a lakosság ötven százaléka nem jut hozzá megfelelő minőségű ivóvízhez,

¹⁰ ITV 2020.

¹¹ HIIRAAAN 2020c.

¹² ITV 2020.

¹³ Interjúk Kenyában, 2020. január.

¹⁴ Interjúk Kenyában, 2012. január-február.

¹⁵ BBC 2020a.

a legszegényebb csoportok számára pedig a szappan olyan luxuscikknek számít, aminek megvásárlása az éhes szájtaktól veszi el a betevő falatot.¹⁶ A számítások szerint az afrikai háztartások 36%-a nem rendelkezik semmiféle saját vízforrással, így az ivóvíztől kezdve a főzésen át a tisztálkodásig és mosásig az életet adó folyadékot közkutakról, folyóvizekből kell beszerezniük, ami tovább növeli a pandémia terjedésének kockázatát.¹⁷

A kontinens bizonyos pontjain súlyos problémát okoznak a különféle tévhitek, a pontos ismeretek hiánya, illetve a fatalizmus. Több cikk is megjelent az Afrikában terjedő tévhitekről, például arról, hogy a fekete bőrszín megvéd a vírustól, a tömény alkoholok fogyasztása elpusztítja a kórokozót, vagy hogy a külföldről érkező maszkokat szándékosan megfertőzték, hogy elpusztítsák a helyi népességfőlösleget.¹⁸ Mielőtt azonban gyorsan pálcát törnénk ezek fölött, mint a tudatlanság bizonyítékai, érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy a világ minden pontján – beleértve a fejlett Nyugatot – terjednek ehhez hasonló téves – és veszélyes – elméletek. Ezek megfékezését nem segíti elő az sem, amikor a világ két vezető hatalma, az Egyesült Államok és Kína kölcsönösen arról vádaskodnak, hogy – szemben a hivatalos szakmai érvekkel – ki hogyan szabadította rá a másokra a járványt.¹⁹

Említettük már az ismeretek hiányát. Afrika bizonyos pontjain az emberek jelentős része – ráadásul épp a járványnak leginkább kitett idősebb korosztály – analfabéta, vagy éppen semmiféle napi sajtóterméket nem olvas, hallgat – részben, mert ilyenek a vidéki, Isten háta mögötti területeken nem érhetőek el. Érdemes itt szem előtt tartanunk, hogy a Világbank adatai alapján a szubszaharai térség lakosságának 44,6%-a még mindig nem rendelkezik hozzáféréssel az elektromos hálózathoz.²⁰ Nem szükséges részletesen ecsetelnünk, mit jelent ez az információ-áramlás és a betegség megelőzése szempontjából.

Végül, de nem utolsó sorban meg kell említenünk a fatalizmus jelentőségét, amely számos afrikai társadalomban tetten érhető (és szintén nem korlátozódik a kontinensre). Ez több más területen is – mint a klímaváltozás vagy a terrorizmus elleni küzdelem – megmutatja negatív következményeit. Hiszen ebben a felfogásban az aszály, az, hogy ki veszti életét egy terrortámadásban, vagy ki kapja el a COVID-19-et, alapvetően Isten és a sors döntése. Márpedig ezekkel úgysem dacolhat az ember – így a megelőző intézkedésekre sincs semmi szükség.²¹ Számos somáli hivatalnok panaszkodott például arról, hogy hiába zárták be az iskolákat és kérték az

¹⁶ FINANCIAL TIMES 2020.

¹⁷ MAIL ONE 2020.

¹⁸ BBC 2020b.

¹⁹ GUARDIAN 2020.

²⁰ WORLD BANK 2019.

²¹ Interjú egy somáli NGO-alkalmazottal, Jigjiga, 2019. május; interjú egy volt ENSZ-munkatárssal, Nairobi, 2020. január.

embereket, hogy kerüljék a társas összejöveteleket, csak azt érték el, hogy a gyerekek előzőlötték Mogadishu játszótereit, a teázók pedig továbbra is tele vannak vendégekkel.²² Történik mindez egy olyan országban, amely nem csak a földrész, de a világ egyik legkiszolgáltatottabb állama a járvány szempontjából. Szudánban pedig hiába hoztak rendelkezést a mecsetek bezárásáról, Kartúmban péntekenként több imahely is tele volt.²³

Míndezeket figyelembe véve kevés kételyünk lehet a tekintetben, hogy az afrikai egészségügyi intézményeket a következő hónapokban tömegek fogják felkeresni. Bár az egy főre jutó ágyak száma is komoly eltérést mutat (Afrika-szerte 1,8 ágy 1 000 főre vetítve, míg Franciaországban 5,98),²⁴ az igazi problémát az orvosok, illetve a lélegeztetőgépek hiánya jelenti. A WHO április közepi adatai szerint, 41 afrikai ország beszámolója alapján alig 2 000 lélegeztetőgép állt rendelkezésre a járvány elleni küzdelemre. Szomália ekkor egyetlen eggyel sem rendelkezett, a Közép-afrikai Köztársaság ötmillió lakosára három, Dél-Szudán 13 millió lakosára négy eszköz jutott. A több mint kétszázmillió Nigéria népessége pedig 100-nál kevesebb eszközön osztozik. Jack Ma kínai milliárdos 500 lélegeztetőgépet ajánlott fel a kontinensnek, illetve más forrásokból is jöttek adományok, amelyeknek köszönhetően 400 új eszköz már megérkezett Afrikába, de ez kétségbeejtően kevés a 1,3 milliárd lakosra vetítve.²⁵ Különösen akkor, ha figyelembe vesszük, hogy a 9,8 milliós Magyarország jelenleg csaknem ugyanannyi – 1 800 – ilyen eszközzel rendelkezik, mint a teljes afrikai földrész, és a magyar kormányzat szerint legalább 8 000-re lehet szükség a járvány csúcspontján.²⁶ Ami az orvosok arányát illeti, a becslések szerint Szomáliában például 100 000 főre egy (!) képzett doktor jut.²⁷

Míndezek tükrében sajnos nem csodálkozhatunk azon, hogy az ENSZ Afrikai Gazdasági Bizottsága (UNECA), illetve az Imperial College London modellszámításai szerint a következő három-hat hónapban a leoptimistább becslések szerint is 10 millió ember fogja elkapni Afrikában a COVID-19-et, legalább 300 000 hálnak bele a fertőzésbe, és 10 millió munkahely fog megszűnni. A közepes modellek is 122 millió megbetegedéssel számolnak, a legrosszabb forgatókönyv pedig 1,2 milliárd (!) fertőzéssel és 3,3 millió halálessettel.²⁸ 2020. június végéig – annak függvényében, hogy milyen mértékben sikerül lassítani a járvány terjedését – 2,7–98,4 millió új megbetegedés lehet a földrészen, a halálessetek száma pedig 3 500 és 126 000 között alakulhat.²⁹ Ezenkívül 10 millió munkahely szűnhet meg Afrika-szerte, és 30 millió ember súlylyedhet mélyszegénységbe.³⁰ Ezek még annak figyelembe vételével is óriási számok, hogy a

²² HIIRAAN 2020d.

²³ Sudantribune 2020.

²⁴ MAIL ONE 2020.

²⁵ HIIRAAN 2020a; HIIRAAN 2020b.

²⁶ ORIGO 2000.

²⁷ HIIRAAN 2020b.

²⁸ AL-JAZEERA 2020; AFRICANEWS 2020b.

²⁹ MAIL ONE 2020.

³⁰ BBC 2020a.

kontinens lakosságának fiatal életkora miatt (a lakosság 60 %-a 25 év alatti)³¹ a halálozási arányok valószínűleg messze alacsonyabbak lesznek, mint az előregedő fejlett társadalmakban.

3. A KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY KÖZVETETT KÖVETKEZMÉNYEI

Bármilyen ijesztőek is a fentebbi adatok, és tartsuk bármennyire is szem előtt az emberi tragédiákat, amelyek a számok mögött állnak, a földrész – és környezete – számára jóval pusztítóbbak lesznek azok a gazdasági és társadalmi hatások, amelyek a járvány következtében jelentkeznek. Annál is inkább, mert ezek is emberéleteket fognak követelni – akár többet is, mint maga a COVID-19 fertőzés.

3.1. A KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY GAZDASÁGI KÖVETKEZMÉNYEI

Ha a koronavírus-járvány emberi áldozatszámára kapcsán figyelembe vesszük az óriási bizonytalanságot, annak megbecsülése, hogy számszerűleg mit fog ez az afrikai gazdaság számára jelenteni, még bizonytalanabb. Egy dologban azonban mindenki egyetért: a hatás katasztrofális lesz. A Világbank például legalább 5 % körüli GDP-csökkenéssel és több tízmillió megszűnő munkahellyel számol.³² Itt most néhány olyan, esetenként mikroszintű elemet szeretnénk kiemelni, amelyek kapcsán már tetten érhető a változás, vagy viszonylag biztos prognózisokkal rendelkezünk.

Kezdjük mindjárt Afrika egyik legfőbb árucikkével, a nyersanyagokkal. Bár a földrész gazdasága komoly transzformáción ment keresztül az elmúlt két évtizedben, a legtöbb nemzetközi szereplő továbbra is nyersanyagforrásként tekint a kontinensre. Márpedig azok ára drasztikusan esett az elmúlt hetekben. Egyes szektorok – mint a kőolaj-kitermelés – már a COVID-19 előtt is súlyos helyzetbe kerültek, a globális gazdasági válság hatására történő keresletzuhanás azonban szinte az összes ágazatban letörte az árakat. A réz ára például csaknem 30%-kal zuhant a világpiacon, a kőolajé megfeleződött, a kőszéné vagy a földgázé pedig 40%-kal csökkent.³³ Mindez különösen súlyosan érinti a zömében ezek exportjára támaszkodó országokat. Nigéria esetében például az ország devizabevételeinek 90%-a (!) a kőolajexportból származik, és a 2019-ben megtervezett költségvetés még 57 dolláros olajárral és napi 2,2 millió hordónyi kitermeléssel számolt. Ehhez képest a kitermelés 20%-kal csökkent a kereslet hiánya miatt, miközben a kőolajár 36 USD-re esett vissza, ami miatt jelentősen csökkenteni kellett a szociális kiadásokat.³⁴

³¹ IBRAHIM FORUM 2017.

³² BBC 2020c.

³³ WORLD BANK 2020.

³⁴ REUTERS 2020b.

Súlyos kihívások fenyegetnek a kontinens másik két fontos bevételi forrása, a külföldi befektetések (FDI) és a hazautalások kapcsán is. Bár még itt is csak becslések állnak rendelkezésre, egyes tanulmányok szerint a külföldi befektetések 15%-kal eshetnek vissza 2020-ban.³⁵ Már most jól mérhető a külföldi diaszpóra hazautalásainak elapadása. Ennek éves összege nagyjából ugyanakkora, mint az éves FDI, vagyis 50 milliárd dollár. Bár a kontinens átlagosan nem függ jobban a hazaküldött pénzeztől, mint más régiók (az afrikai GDP nagyjából 2-3%-a származik ebből a forrásból), egyes országok, mint Libéria, Gambia, Dél-Szudán, Szomália vagy Zimbabwe esetében ez az arány 14 és 34% között mozog. A Világbank becslései szerint a hazautalások aránya 23%-kal fog visszaesni, és a 2019-es 48 milliárd USD-ről 37 milliárd dollárra mérséklődik.³⁶ Sokak szerint még ez is optimista becslés: egyes pénzügyi szolgáltatók arról számolnak be, hogy néhány ország esetében a hazautalások összege a járvány kitörése óta 50%-kal esett vissza.³⁷ Ennek elsődleges oka, hogy az afrikai diaszpóra tagjainak jelentős része a válság szempontjából legsérülékenyebb ágazatokban (építőipar, szolgáltatások), általában alacsony képzettséget igénylő állásokban dolgozik, így az elsők között veszítették el munkájukat.

A hazautalások elapadásának fontosságát nem lehet eléggé hangsúlyozni, ugyanis ezek sok esetben nem csak kiegészítésként szolgálnak a háztartások számára, hanem fő bevételi forrásként.³⁸ Ennek oka, hogy gyakran az idős, munkaképtelen szülők vagy valamelyik rokonnal élő kiskorú eltartottak számára érkezik haza a pénz. Sőt, sajnos arra is bőven akad példa, hogy a család tagjai abbahagyják a munkát a külföldről ölükbe pottyánó „biztos” jövedelem miatt.³⁹ Mindez viszont azt jelenti, hogy a hazautalás elapadása a betevő falattól vagy épp a létfontosságú gyógyszer megvásárlásától fosztja meg a háztartásokat.

Az egyes gazdasági szektorok is komoly visszaeséssel számolnak. 2018-ban 67 millió turista látogatott a kontinensre, 20 millió embernek biztosítva ezzel munkát és 8%-kal részesedve a földrész GDP-jéből. A jelenlegi utazási korlátozások, a repülőgépek kényszerpihenője és a bizalom gyengülése miatt azonban az Afrikai Unió szerint 50 milliárd dollár turisztikai bevételtől eshet el a földrész, és kétmillió munkahely szűnhet meg.⁴⁰

A válságot még a legfejlettebb szektorok is megsínylik. Kenya és Etiópia a világ legfontosabb vágottvirág-termelői, akiknek termékeit aztán az amszterdami virágtőzsdén terítik szét a nemzetközi piacokra. Nairobi számára évi egymilliárd USD bevételt és 350 000 munkahelyet jelent a virágbiznisz. A koronavírus-járvány hatására azonban a megrendelések lényegében elapadtak, ami 200 000 munkahely létét fenyegeti. Etiópiában a korábbi mennyiség 20%-ára esett vissza

³⁵ FRANCE24 2020.

³⁶ QUARTZ 2020a.

³⁷ HIIRAN 2020e.

³⁸ HIIRAN 2020f.

³⁹ HORST 2007; Interjú az Orvosok Határok Nélkül egyik alkalmazottjával, Nairobi, 2020. január.

⁴⁰ BBC 2020d.

az export. Különösen fájdalmas érvágás az ágazat számára, hogy a tavaszi idény főszezonnak számít olyan alkalmakkal, mint a világszerte ünnepeelt anyák napja.⁴¹

Míndezek mellett ismételten ki kell emelnünk, hogy az afrikai háztartások jelentős része nem rendelkezik érdemi megtakarításokkal. Bár a családi-rokoni hálózatok számíthatnak egymás támogatására, ez csak korlátozottan és véges ideig működhet, ha egész gazdasági ágazatok állnak le vagy szenvednek el látványos visszaesést – hiszen így a kiterjedt családban sem lesz, aki dolgozni tudjon, vagy legalábbis tucatnyi háztartás megélhetéséhez elegendő bevételhez jusson. Annál is inkább, mert a kereskedelmi ellátóláncokat ért sérülések miatt az élelmiszerárak intenzíven emelkednek: Zimbabweben például február óta harmadával többet kell fizetni a népeledelnek számító kukoricáért, míg Burkina Fasóban a duplájára nőtt a sütőolaj és 20%-kal a köles ára.⁴² Emögött elsősorban nem a külső élelmiszerimport áll (a kontinens nagyrészt ön-ellátó és hatalmas az informális mezőgazdaság aránya), hanem pl. a műtrágya és permetezőszerek elmaradása és emiatti növekvő ára, illetve a kontinensen belüli szállítás nehézségei az utazási korlátozások következtében. Emiatt ugyanis a kisfarmerek, akik az afrikai élelmiszertermelés 80%-áért felelnek,⁴³ sokkal nehezebben tudják eljuttatni áruikat a városi piacokra.

Nem véletlen, hogy a WFP szerint év végéig megduplázódhat a világban élelmiszersegélyre szorulóak száma, meghaladva a 265 millió főt. Az ENSZ programja szerint háromtucat országban is éhínség ütheti fel a fejét, és az érintettek több mint fele afrikai lesz. A világszervezet becslései szerint a COVID-19 miatti gazdasági visszaesés 79 millió afrikait fog mélyszegénységbe taszítani, különösen a városi szegénynegyedekben.⁴⁴

A globális ellátási láncok fellazulása és a gazdasági visszaesés olyan járulékos, de nem kevésbé fontos területeken is megmutatkozik, mint pl. a sáskainvázio elleni küzdelem. Az egyiptomi vándorsáskák 2019 nyarán kezdődő kelet-afrikai inváziója a klímaváltozás miatti, a sáskapopuláció túlélésének és szaporodásának kedvező időjárás következtében 70 éve nem látott méretűvé fejlődött. Ráadásul küszöbön áll a kártevők újabb generációjának kikélese a petékből, aminek megakadályozására már csak néhány hét áll a szakemberek rendelkezésére. A kikelő új populáció konzervatív becslések szerint is a 40-szerese lehet az előzőnek, de vannak olyan számítások, amelyek 400-szoros növekedést várnak.⁴⁵ A sáskák elleni küzdelem fő problémája, hogy a petéket elpusztító permetszer csak akadozva érkezik meg a régióba. Szomália esetében például a fenyegetett terület mindössze 8%-át tudta lepermetezni a FAO.⁴⁶ A sáskák terjedését

⁴¹ VOA 2020.

⁴² REUTERS 2020c.

⁴³ FAO 2013.

⁴⁴ IBID.

⁴⁵ HIIRAAAN 2020g.

⁴⁶ HIIRAAAN 2020h.

jól jelzi, hogy az utóbbi hetekben már az 1 600 méteres tengerszint fölötti magasságú Nairobi-ban is megjelentek, amit korábban a szakértők elképzelhetetlennek tartottak.⁴⁷ Mindezek tükrében érthető, hogy a WFP szerint a következő három hónapban a meglévő 24 millió mellett további 10–19 millió ember szorulhat élelmiszer-ellátásra Afrika szarván.⁴⁸

3.2. A KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY TÁRSADALMI-POLITIKAI HATÁSAI

A fentebbi adatokat figyelembe véve nem csodálkozhatunk azon, hogy a koronavírus-járvány, illetve annak gazdasági következményei nem hagyják érintetlenül az adott országok politikai és társadalmi stabilitását sem. Már a világjárvány kitérősekor is több szervezet, mint a Nemzetközi Valutaalap, arra figyelmeztettek, hogy a pandémia és következményeinek eredőjeként társadalmi instabilitás és zavargások várhatók egyes országokban.⁴⁹ A Dél-afrikai Köztársaságban néhány nagyvárosban már sor került összecsapásokra a hatóságok és a lakosság között annak következtében, hogy a beígért élelmiszersegély kiosztására nem került sor,⁵⁰ Szomáliában pedig civileket lőttek le a kijárási korlátozás megszegése miatt, ami komoly tiltakozási hullámhoz vezetett.⁵¹ Elefántcsontpart kereskedelmi fővárosában, Abidjánban a feldühödött tömeg azért gyűjtött fel egy tesztelőlabort, mert azt szerintük túl közel helyezték el a lakóövezethez, és félték a fertőzéstől.⁵² Lesothóban a tiltakozások átcsaptak a regnáló kormányfő elleni demonstrációkba, amelyek eredményeként a hadsereget is kivezényelték az utcákra.⁵³ Félő, hogy amint a lakossági tartalékok fogynak, úgy fog szaporodni a zavargások száma a kontinensen.

Az instabilitásra nem minden szereplő tekint aggodalommal. Bulama Bukarti és Tony Blair elemzése rámutat arra, hogy a dzsihádisták mind ideológiailag, mind napi tevékenységükben ki fogják használni a járványt. Amikor nyugati (keresztény) államokat ért fertőzésről lesz szó, akkor azt Isten büntetéséként állítják be hitetlenségük miatt. Amikor pedig muszlim országokat súlyt, akkor a nyugati „kereszttesek”/„cionista” iszlám-ellenes összeesküvéseként fogják értelmezni a járványt, ami megkönnyíti toborzási tevékenységüket. Egy szomáliai példa jól mutatja, hogy a dzsihádisták pontosan ismerik a közeget, amelyben működnek. 2020. április elején mérsékelt szomáli imámoknak kampányba kellett kezdeniük annak érdekében, hogy visszaszorítsák a koronavírus terjedését az országban. Súlyos problémát okoztak ugyanis az emberek körében terjedő különféle összeesküvés-elméletek és vallási tévhitek: egyes szomálik úgy vélték, Kínát azért érte a koronavírus-járvány, mert Isten így büntette meg Pekinget az ujugrokkal szembeni

⁴⁷ Elektronikus interjú egy Nairobiban dolgozó Európai diplomatával, 2020. április.

⁴⁸ RADIOSHABELLE 2020.

⁴⁹ HIIRAAN 2020i.

⁵⁰ REUTERS 2020c.

⁵¹ HIIRAAN 2020j.

⁵² BBC 2020e.

⁵³ DAILYMAIL 2020.

viselkedése miatt. Az Egyesült Államok pedig azért szenved, mert világszerte elnyomja a muszlimokat. Erősen élt az a hit is a lakosság körében, hogy egy jó muzulmán nem kaphatja el a fertőzést. Az as-Sabáb nevű dzsihádisták szervezete – kihasználva a helyzetet – a nyugati „keresztesek” újabb ármányaként állította be a vírust, és arra figyelmeztette a szomálikat, hogy kerüljék el a külföldi segélyszervezeteket, mert ők terjesztik a betegséget. Így épp azoktól igyekeztek távol tartani a lakosságot, akik segíthetnének a kibontakozó humanitárius katasztrófa kezelésében.⁵⁴

A szélsőségesek elleni harcot nehezíti, hogy a pandémia megállításával, illetve gazdasági következményeinek mérséklésével küzdő törékeny államok kénytelenek megosztani forrásaikat, és jóval kevesebb figyelmet tudnak szentelni a dzsihádisták csoportok elleni küzdelemre. Ahogy azt korábban a Migrációkutató Intézet elemzése is bemutatta, az Iszlám Állam magazinjában kifejezetten a nyugati célpontok – illetve szövetségeseik – elleni támadásra biztatta híveit, rámutatva arra, hogy azok a járvány elleni küzdelem miatt túl vannak terhelve.⁵⁵ Nem véletlen, hogy a különféle szélsőséges csoportok Malitól kezdve Csádon és Szomálián keresztül Mozambikig az elmúlt hónapban fokozták támadásaikat.⁵⁶ Ez a folyamat azért is különösen aggasztó, mert ahogy azt a UNDP 2017-es elemzése is bemutatta, Afrika-szerte számos társadalmi, vallási és etnikai csoport érzi úgy, hogy marginalizálja őket az uralkodó elit, és a fennálló *status quo* megváltoztatására bármilyen szövetségest szívesen látnak – még a dzsihádistákat is. Mindez pedig újabb harcosokat, búvóhelyeket, élelmiszer- és fegyverellátást jelent a csoportoknak.⁵⁷ Ráadásul az afrikai szélsőségeseknek csupán egy már eleve felszállóágban lévő jelenséget kell kiaknázniuk: 2011 és 2016 között 33 000 ember halt meg a kontinensen a csoportok támadásaiban,⁵⁸ amelyek folyamatosan növelik akcióik számát és művelési területük kiterjedését. Az African Center for Strategic Studies adatai alapján 2009-hez képest 2018-ra a dzsihádisták által elkövetett támadások száma 288-ról 3 050-re növekedett a földrészen. Míg 2009-ben öt afrikai ország szenvedett rendszeres merényletektől, addig 2018-ra ez a szám 13-ra nőtt, az aktív szervezetek száma pedig csaknem megötszöröződött (5-ről 24-re). Bár a halálos áldozatok száma a 2015-ös csúcshoz (18 856 fő) képest a felére csökkent (9 744), ez egyetlen szervezet, a Boko Haram visszaszorulásához és taktikaváltásához köthető (itt 12 000-ről 3 000 alá esett a halottak száma): az as-Sabáb, illetve a Száhelben tevékenykedő csoportok által okozott veszteségek 2015 után jelentősen megugrottak.⁵⁹ Az utóbbi két évben pedig a dzsihádisták további látványos előretörésének lehettünk tanúi a Száhelben, a Kongói Demokratikus Köztársaságban, valamint Mozambikban. A koronavírus járvány, illetve közvetett hatásai pedig tovább fogják erősíteni

⁵⁴ HIIRAN 2020l.

⁵⁵ MKI 2020.

⁵⁶ BUKARTI – BLAIR 2020.

⁵⁷ UNDP 2017.

⁵⁸ IBID.

⁵⁹ ACSS 2019.

azokat a társadalmi és gazdasági tényezőket, amelyek lehetővé tették a szélsőséges csoportok afrikai térnyerését.

Több sajtócikk is megjelent a vírus kapcsán arról, hogy egyes afrikai kormányzatok újságírókat börtönöztek be amiatt, hogy kritizálták vagy hiányolták a megfelelő intézkedéseket a pandémia megállítására. Ezek a híradások általában a demokrácia visszaszorulásától tartottak az intézkedések kapcsán.⁶⁰ Ugyanakkor itt érdemes felhívunk a figyelmet arra, hogy a szóban forgó országok – Kamerun vagy Szomália – a járvány kitörése előtt is rendszeresen gátolták a média munkáját, így itt valójában nem látszik érdemi változás.

4. AFRIKA ÉS A NEMZETKÖZI KÖZÖSSÉG

4.1. AFRIKAI VÁLSÁG – EURÓPAI PROBLÉMA?

A McKinsey & Company's könyvvizsgáló cég április eleji becslései szerint az afrikai kontinens összesített pénzügyi vesztesége 90 és 200 milliárd dollár között alakulhat 2020-ban.⁶¹ Figyelembe véve, hogy a Világbank adatai szerint a kontinens teljes nominális GDP-je 2 450 milliárd dollár körül mozgott 2018-ban,⁶² és 2019-ben különféle okokból (alacsony kőolajár, Dél-afrikai Köztársaság gazdasági recessziója) alig emelkedett, ez 3,7–8,2%-os GDP-visszaesést jelent. Más, ennél is pesszimistább forgatókönyvek akár 446 milliárd dolláros, több mint 18%-os csökkenést is elképzelhetőnek tartanak.⁶³ Ilyen méretű megrázkódtatásra pedig sem Afrika, sem a világ bármely más régiója nincs felkészülve.

A korábbiakban már bemutattuk, hogy mindez milyen gazdasági és társadalmi következményekkel járhat. Mint láttuk, ezek nem csupán jóslatok: a zavargások és a dzsihádisták csoportok megerősödése már most kézzel fogható a kontinensen. E jelenségek korábban sem voltak ismeretlenek, de a pandémia és következményei tovább erősítették a negatív trendeket, amelyek könnyen (még jobban) kicsúszhatnak az afrikai kormányzatok ellenőrzése alól. Márpedig ez esetben Afrika a járvány és negatív következményeinek új laboratóriumaként fog működni.

Nem lehetnek illúzióink afelől sem, hogy ennek interkontinentális következményei mely régiót fogják sújtani a legjobban. Afrika és Európa történetileg, kulturálisan és gazdaságilag is összenőtt, és bár ezen a terhen az öreg földrész másokkal is osztozni fog (a Közel-Kelet például szintén fontos célpontja az Afrikából eredő illegális migrációnak), nem kétséges, hogy a kihívások zömével a mi kontinensünknek kell szembenéznie, legyen szó regionális instabilitásról,

⁶⁰ HIIRAAN 2020k.

⁶¹ AA.COM 2020.

⁶² WORLD BANK 2020.

⁶³ UNECA 2020; TIME 2020.

illegális bevándorlásról vagy dzsihádisták fenyegetéséről. De a kemény gazdasági elemekről is: a közhiedelemmel ellentétben az EU-tagállamok összkereskedelme a kontinenssel messze felülmúlja például a kínai vagy amerikai számokat. 2018-ban ez 269 milliárd dollárt tett ki, amely duplája volt a hasonló kínai és ötszöröse az amerikai adatnak. Az EU országai 2017-ben 254 milliárd dollárt fektettek be Afrikában, amely ötszöröse volt a kínai számnak.⁶⁴ A tagállamok és a magánszektor számára sem lényegtelen, hogy ezek a befektetések elvesznek-e, vagy legalább egy részüket sikerül megmenteni – mint ahogy az sem, milyen mértékben marad fenn az afrikai kontinens társadalmi és politikai stabilitása.

Míndezek tükrében nem véletlen, hogy az IMF szokatlan gyorsasággal jelentett be adósságkönnyítést a 25 legsérülékenyebb országnak, melyek zöme afrikai.⁶⁵ Hamar megindultak a különféle egészségügyi segélyszállítmányok is a kontinens felé, elsősorban bilaterális alapon. Míndezek azonban nem fedhetik el azt az alapvető ténytet, hogy egyelőre nincs összehangolt, globális válasz az afrikai problémák kezelésére. Annál is inkább, mert a konzervatív becslések is több tízmilliárd dolláros azonnali segélycsomagok szükségességéről beszélnek. A UNECA április eleji tanulmánya például 100 milliárd dollár azonnali támogatást lát szükségesnek ahhoz, hogy a kontinens nagyobb megrázkódtatások nélkül vészelve át a járványt.⁶⁶ Mondanunk sem kell, hogy egy ilyen nagyságrendű csomag elfogadása és megmozgatása a jelenlegi világgazdasági helyzetben elképzelhetetlen.

Mi az tehát, amit a külső szereplők – mindenekelőtt a leginkább veszélyeztetett Európa – tehetnek? Amellett, hogy zárva tartják határaikat, a kevés rendelkezésre álló csekély külső forrást olyan területeken alkalmazzák, amelyek kézzel fogható eredményekkel kecsegtetnek. Ilyen lehet például a már említett kelet-afrikai sáskajárás elleni védekezés. Ahhoz, hogy a kártevők új generációját elpusztítsák, a FAO szerint 138 millió dollárra lenne szükség. Ez nem csekély összeg, de nagyságrendekkel kisebb, mint a fentebb említett tízmilliárdos tételek. Ha figyelembe vesszük, hogy ebből a pénzből 20 millió ember élelmiszerellátását lehetne megóvni, mindez megtérülő befektetésnek tűnik.⁶⁷ Ugyanez igaz például a kontinensen működő békefenntartó/-kikényszerítő missziók vonatkozásában. Többen is felvetették, hogy ezeket az erőket ideiglenesen vissza kellene vonni, amíg a járvány elül.⁶⁸ Ugyanakkor – figyelembe véve a dzsihádisták csoportok aktivitását – az ENSZ, EU, AU műveleteinek felfüggesztése olyan biztonsági vákuumot teremtene, amely nemcsak egyes országokat, de egész régiókat destabilizálna. Az Afrikai Unió missziójának, az AMISOM-nak a kivonása Szomáliából vagy az ENSZ MINUSMA műveletének a felfüggesztése Maliban egész biztos, hogy a hatalmon levő kormányzatok buká-

⁶⁴ AP 2020; ECONOMIST 2019.

⁶⁵ REUTERS 2020d.

⁶⁶ UNECA 2020, v.

⁶⁷ CNBC 2020.

⁶⁸ AFP 2020.

sával járna, az elmúlt évek hosszú, véres harcai pedig értelmetlennek bizonyulnának. Ha Európa nem szeretne egy újabb, az arab tavasz volumenéhez hasonló geopolitikai válságot a közvetlen szomszédságában, akkor nem hagyhatja magára az afrikai válságövezeteket – és nemzetközi partnereit is maradásra kell bírnia.

4.2. AFRIKA ÉS KÍNA – A SÁRKÁNY VISSZALÉP?

Az elmúlt hónapokban komoly diskurzus bontakozott ki arról, hogy miként hathat a járvány az egyes hatalmak geostratégiai pozícióira. Különösen éles, esetenként összeesküvés-elmélektől sem mentes vita alakult ki Kína helyzetéről. Elemzésünk utolsó részében ennek afrikai vonatkozásairól szólunk pár szót.

Először is, amint láthattuk, a kelet-ázsiai szuperhatalom korántsem *a*, hanem *az egyik* meghatározó külső szereplő a kontinensen. Bár egyes területeken, mint az infrastrukturális beruházások, élvonalban számít, más szektorokban korántsem bír akkora jelentőséggel. Legalább ilyen fontos, hogy a „mézeshetek” elmúltával az utóbbi években igen komoly kritikák is érték Kína afrikai szerepvállalását – nem csupán globális és regionális vetélytársai, de az afrikai partnerek részéről is, azzal vádolva Pekinget, hogy a kontinens „újragyarmatosítására” törekszik.⁶⁹ Bár ez erős leegyszerűsítése a jelenségnek, a szerző kelet-afrikai utazásai során személyesen is tapasztalhatta, hogy az ázsiai ország megítélése sokat romlott az elmúlt években. Ebben éppúgy szerepet játszott a kínai beruházások gyakran igen gyenge minősége, mint a közelmúlt botrányai, amelyek során megmutatkozott, hogy a Peking által hangoztatott „be nem avatkozás politikája” csak abban az esetben érvényesül, ha a kínai geopolitikai és gazdasági érdekek nem kerülnek veszélybe. Ennek legekleatásabb példája a kenyai Nairobi-Mombasa vasútvonal új vágányának elkészítése, ami komoly adósságcsapdába taszította a kelet-afrikai országot, amely – egyes információk szerint – könnyen elveszítheti a régió legfontosabb kikötőjének üzemeltetését, ha nem lesz képes törleszteni a hiteleket.⁷⁰

A COVID-19 pandémia tehát egy már eleve terhelt kapcsolatrendszerben jelent meg újabb problémaforrásként. A járvány kínai eredete nem csupán azt jelentette, hogy az ázsiai országra stigma került, hanem azt is, hogy a wuhani karantén elrendelése miatt több ezer afrikai rekedt a városban, többségében diákok. Az afrikai médiát gyorsan bejárták a kétségbeesett, éhezéstről és elégtelen egészségügyi ellátásról panaszkodó hallgatókról szóló riportok, akik saját kormányaiknál esdekeltek annak érdekében, hogy menekítsék ki őket Kínából.⁷¹ Nem szükséges különösebb fantázia ahhoz, hogy elképzeljük, milyen mértékben tépázták meg ezek a – valószínűleg túlzó – beszámolók az ázsiai szuperhatalom renoméját. A helyzetet tovább súlyosbította,

⁶⁹ Kína afrikai szerepvállalásáról lásd TARRÓSY 2016.

⁷⁰ DW 2019; interjú nyugati diplomatákkal, Nairobi, 2019. január.

⁷¹ QUARTZ 2020b.

hogy a Kínába beutazó – vagy már eleve ott élő – afrikaiak a karantén feloldása után is szisztematikus diszkriminációról és atrocitásokról nyilatkoztak. A helyiek ugyanis attól tartottak, hogy a külföldiek visszahurcolják a betegséget az országba – annak ellenére, hogy azok automatikusan csak a kéthetes karantén letöltése után járhattak szabadon. Több afrikai elmondása szerint a hatóságok nem hitték el nekik, hogy letöltötték a karantént, és újabbra kötelezték őket, vagy éppen fekete bőrszínük miatt nem tudtak lakást bérelni. Az egyik legkirívóbb eset az volt, amikor egy guangzhou-i McDonald's étterem vezetése kiírta a bejáratra, hogy feketéknek tilos a belépés.⁷² Azt, hogy itt már jóval komolyabb és elterjedtebb ügyekről volt szó, mint a február-márciusi esetek, jelzi, hogy Ghána bekérte kínai nagykövetét, illetve, hogy az Afrikai Unió Bizottságának elnöke, Moussa Faki Mahamat is felhívta a kínai külügyminiszter figyelmét a diszkriminációra.⁷³

Mindez azért is bír nagy jelentőséggel, mert Kína a „soft power” keretében évtizedek óta építette a „barátságos panda” imázsát a kontinensen. Az elmúlt évek botrányai – a már említett infrastrukturális projektek, az ujugrok ügye, amely sok afrikai muszlimot elidegenített az ázsiai hatalomtól, vagy most a koronavírus-pandémia és az ahhoz kötődő atrocitások – azonban jelentősen aláásták ezt a bizalmi tőkét. Nincs olyan téma, amire az afrikai közvélemény érzékenyebben rezonálna, mint a rasszizmus és a neokolonializmus vádja. A korábban bemutatott szomáli példa arról, hogy sokan Isten büntetésének tartják a járványt azért, ahogyan Kína bánt az ujugrokkal, jól mutatja az átalakuló Kína-képet.⁷⁴ Ebből a szempontból pedig szinte mindegy, hogy milyen mértékben igyekszik a pekingi kormányzat enyhíteni a feszültséget saját vagy Jack Ma adományaival⁷⁵ – legalábbis a szerzőnek komoly kételyei vannak a tekintetben, hogy néhány ezer tonna egészségügyi felszerelés elegendő lesz az elmúlt években erodálódó renomé visszaerősítéséhez. Ha pedig Kína az előrejelzések szerint felvásárlásokba kezd a kontinensen, az tovább fogja gyengíteni imázsát. Márpedig – figyelembe véve a bővülő afrikai középosztályt – ez nagyon hamar meg fog mutatkozni a reálgazdasági folyamatokban is.

5. ÖSSZEGZÉS

2020 tavaszán minden ország a saját védelmére koncentrál annak érdekében, hogy a lehető legkisebb emberi és gazdasági veszteséggel vészelve át a járványt. Égető szükség van ugyanakkor arra, hogy elkezdődjön a stratégiai gondolkodás a COVID-19 geopolitikai következményeinek mérséklésére. Afrika saját erőből biztosan nem lesz képes kezelni a járványt és következményeit, amelyek a kontinensen kívül leginkább Európát fogják sújtani. Bár ma még elképzelhetetlennek látszik, hogy a külső szereplők rövid időn belül több tízmilliárd dollárt pumpáljanak

⁷² HIIRAAN 2020m.

⁷³ REUTERS 2020e.

⁷⁴ HIIRAAN 2020l.

⁷⁵ AFRICA REPORT 2020.

Afrikába, alapvető fontosságú, hogy azokon a területeken, ahol viszonylag kis összegek is komoly eredményeket tudnak felmutatni – mint a sáskajárás megfékezése vagy a béketámogató műveletek fenntartása –, a külső szereplők fenntartsák proaktivitásukat.

Ezzel párhuzamosan pedig meg kell kezdeni a gondolkodást és az elemzést a tekintetben, hogy miként lehet közép- és hosszú távon mérsékelni a válság káros hatásait. Mint láthattuk, a legoptimistább forgatókönyvek szerint is több százezer, de valószínűleg inkább millió afrikai veszti majd életét a járvány következtében. Ez lényegében elkerülhetetlen: az afrikai egészségügyi rendszert – szemben például Európával – nem lehet olyan tempóban felkészíteni a védekezésre, hogy érdemben csökkenthesse ezeket a számokat, a karanténintézkedések pedig korlátozott hatásfokúak. Éppen ezért, bármilyen kegyetlenül hangozhat is, a kormányzatok és a külső donorok most azzal a dilemmával szembesülnek, hogy több tízezer dollárért lélegeztetőgépeket vegyenek-e, vagy inkább több ezer ember étel- és gyógyszer-ellátását biztosítsák, gátat szabva az éhséglázadásoknak, amelyek teljes országokat destabilizálhatnak, termékeny talajt teremtve a dzsihádisták további előretörésének vagy az etnikai konfliktusok felerősödésének.

Afrika számára a legnagyobb problémát – saját tragédiájának szem előtt tartása mellett is – nem a COVID-19 miatti elhalálozások jelentik, hanem a pandémia gazdasági és társadalmi hatásai. Ezek ugyanis nagy valószínűség szerint tízmilliókat tolnak vissza a szegénységi küszöb alá, ami Afrika esetében éhezést, létbizonytalanságot és ezek eredőjeként politikai instabilitást jelent majd – a legrosszabb esetben pedig visszatérést a „hosszú” 1990-es évek „sötét évtizedéhez”. A genocídiumokhoz, polgárháborúkhoz, éhínségekhez, amelyeken a kontinens csak közel tízmillió halott árán tudott továbblépni. Az, hogy ezt megakadályozzuk, nemcsak az afrikai kormányzatok, hanem a nemzetközi szereplők felelőssége és jól felfogott érdeke is. Különben, ahogy Abij Ahmed is rámutatott, a koronavírus árnya még sokáig fog kísértetni – és nem csak a fekete kontinensen.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- AA.COM (2020): *Africa to lose \$200B this year due to COVID-19: Experts*. 2020.04.03. Forrás: <https://www.aa.com.tr/en/africa/africa-to-lose-200b-this-year-due-to-covid-19-experts/1791740> (Megtekintve: 2020.04.28.)
- ACSS (2019): *Frontlines in Flux in Battle against African Militant Islamist Groups*. 2019.07.09. Forrás: <https://africacenter.org/spotlight/fronts-fluctuate-in-battle-against-african-militant-islamist-groups/> (Megtekintve: 2020.04.28.)
- AFP (2020): *Coronavirus Pandemic Poses Big Challenges For UN Peacekeeping Operations*. 2020.04.08. Forrás: <https://www.barrons.com/news/coronavirus-pandemic-poses-big-challenges-for-un-peacekeeping-operations-01586396704> (Megtekintve: 2020.04.28.)

- AFRICANARGUMENTS (2020): *Coronavirus in Africa Tracker: How many covid-19 cases & where? [Latest]*. 2020.04.29. Forrás: <https://africanarguments.org/2020/04/29/coronavirus-in-africa-tracker-how-many-cases-and-where-latest/> (2020.04.29.)
- AFRICANEWS (2020a): *Coronavirus across Africa: 22,313 case; 1,124 deaths; 5,492 recoveries*. 2020.04.20. Forrás: <https://www.africanews.com/2020/04/20/coronavirus-in-africa-breakdown-of-infected-virus-free-countries/> (Megtekintve: 2020.04.20.)
- AFRICANEWS (2020b): *Africa's coronavirus cases pass 20,000 mark after deaths hit 1,000*. 2020.04.17. Forrás: <https://www.africanews.com/2020/04/18/africa-s-coronavirus-deaths-pass-1000-mark/> (Megtekintve: 2020.04.21.)
- AFRICA REPORT (2020): *Coronavirus: how China plans to restore its image in Africa*. 2020.04.20. Forrás: <https://www.theafricareport.com/26426/coronavirus-how-china-plans-to-restore-its-image-in-africa/> (2020.04.29.)
- AL-JAZEERA (2020): *Africa coronavirus cases could hit 10 million in six months: WHO*. 2020.04.17. Forrás: <https://www.aljazeera.com/news/2020/04/africa-coronavirus-cases-hit-10-million-months-200417055006127.html> (Megtekintve: 2020.04.21.)
- AP (2020): *EU unveils Africa strategy to counter China, US interest*. 2020.03.09. Forrás: <https://ap-news.com/427298ce23af6c00329570fbeca1cf27> (Megtekintve: 2020.04.28.)
- BBC (2020a): *Coronavirus: Africa could be next epicentre, WHO warns*. 2020.04.17. Forrás: <https://www.bbc.com/news/world-africa-52323375> (Megtekintve: 2020.04.20.)
- BBC (2020b): *Coronavirus: What misinformation has spread in Africa?* 2020.04.17. Forrás: <https://www.bbc.com/news/world-africa-51710617> (Megtekintve: 2020.04.21.)
- BBC (2020c): *Coronavirus: World Bank predicts sub-Saharan Africa recession*. 2020.04.09. Forrás: <https://www.bbc.com/news/world-africa-52228782> (2020.04.24.)
- BBC (2020d): *Coronavirus in Africa: 'No time for half measures in helping the economy'*. 2020.04.16. Forrás: <https://www.bbc.com/news/world-africa-52296302> (2020.04.24.)
- BBC (2020e): *Coronavirus: Ivory Coast protesters target testing centre*. 2020.04.06. Forrás: <https://www.bbc.com/news/world-africa-52189144> (Megtekintve: 2020.04.27.)
- BUKARTI, Bulama – BLAIR, Tony (2020): *How Jihadi Groups in Africa Will Exploit COVID-19*. Forrás: <https://www.cfr.org/blog/how-jihadi-groups-africa-will-exploit-covid-19> (Megtekintve: 2020.04.28.)
- CNBC (2020): *East Africa races against time to contain locust outbreak as UN pleads for funding*. 2020.03.03. Forrás: <https://www.cnn.com/2020/02/28/east-africa-races-against-time-to-contain-locusts-as-un-pleads-for-funding.html> (Megtekintve: 2020.04.28.)
- DAILYMAIL (2020): *Virus triggers African unrest: Riots break out in Johannesburg over food shortages and Lesotho's under-fire PM deploys army to 'restore order'*. 2020.04.18. Forrás: <https://www.dailymail.co.uk/news/article-8232649/Virus-triggers-unrest-Africa-Riots-break-Johannesburg-food-shortages.html> (Megtekintve: 2020.04.27.)
- DW (2019): *Kenya struggles to manage debt for railway to 'nowhere'*. 2019.10.18. Forrás: <https://www.dw.com/en/kenya-struggles-to-manage-debt-for-railway-to-nowhere/a-50887431> (2020.04.29.)
- ECONOMIST (2019): *Africa is attracting ever more interest from powers elsewhere*. 2019.05.07. Forrás: <https://www.economist.com/briefing/2019/03/07/africa-is-attracting-ever-more-interest-from-powers-elsewhere> (Megtekintve: 2020.04.28.)

- FAO (2013): *Supporting Smallholder Farmers in Africa*. 2013. Forrás: <http://www.fao.org/family-farming/detail/en/c/1109849/> (Megtekintve: 2020.04.27.)
- FINANCIAL TIMES (2020): *If Covid-19 is not beaten in Africa it will return to haunt us all*. 2020.03.25. Forrás: <https://www.ft.com/content/c12a09c8-6db6-11ea-89df-41bea055720b> (Megtekintve: 2020.04.17.)
- FRANCE24 (2020): *Some 20 million jobs in Africa at risk from coronavirus impact, study shows*. 2020.04.05. Forrás: <https://www.france24.com/en/20200405-study-finds-about-20-million-jobs-in-africa-at-risk-from-coronavirus-pandemic> (Megtekintve: 2020.04.27.)
- Guardian (2020): *The US-China coronavirus blame game is undermining diplomacy*. 2020.03.31. Forrás: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/mar/31/us-china-coronavirus-diplomacy> (Megtekintve: 2020.04.21.)
- HIIRAAN (2020a): *Africa to roll out more than 1 million coronavirus tests*. 2020.04.17. Forrás: https://hiiraan.com/news4/2020/Apr/167800/africa-to-roll-out-more-than-1-million-coronavirus-tests.aspx?utm_source=hiiraan&utm_medium=SomaliNewsUpdateFront (Megtekintve: 2020.04.20.)
- HIIRAAN (2020b): *Africa's most vulnerable countries have few ventilators — or none at all*. 2020.04.19. Forrás: https://hiiraan.com/news4/2020/Apr/177823/africa-s-most-vulnerable-countries-have-few-ventilators-%E2%80%94-or-none-at-all.aspx?utm_source=hiiraan&utm_medium=SomaliNewsUpdateFront (Megtekintve: 2020.04.20.)
- HIIRAAN (2020c): *More Somalis are dying of coronavirus in Sweden than any other group*. 2020.03.26. Forrás: https://hiiraan.com/news4/2020/Mar/167559/more-somalis-are-dying-of-coronavirus-in-sweden-than-any-other-group.aspx?utm_source=hiiraan&utm_medium=SomaliNewsUpdateFront (Megtekintve: 2020.04.20.)
- HIIRAAN (2020d): *Mogadishu residents reluctant to follow State orders on Covid-19*. 2020.04.19. Forrás: https://hiiraan.com/news4/2020/Apr/177820/mogadishu-residents-reluctant-to-follow-state-orders-on-covid-19.aspx?utm_source=hiiraan&utm_medium=SomaliNewsUpdateFront (Megtekintve: 2020.04.21.)
- HIIRAAN (2020e): *Coronavirus 'devastating Somalia's economy'*. 2020.04.24. Forrás: https://hiiraan.com/news4/2020/Apr/177888/coronavirus-devastating-somalia-s-economy.aspx?utm_source=hiiraan&utm_medium=SomaliNewsUpdateFront (Megtekintve: 2020.04.27.)
- HIIRAAN (2020f): *In Africa, COVID-19 Crisis Puts Squeeze on Millions Who Rely on Remittances*. 2020.04.11. Forrás: https://hiiraan.com/news4/2020/Apr/167728/in-africa-covid-19-crisis-puts-squeeze-on-millions-who-rely-on-remittances.aspx?utm_source=hiiraan&utm_medium=SomaliNewsUpdateFront (Megtekintve: 2020.04.27.)
- HIIRAAN (2020g): *Two new generations of locusts are set to descend on East Africa again—400 times stronger*. 2020.04.11. Forrás: https://hiiraan.com/news4/2020/Apr/167727/two-new-generations-of-locusts-are-set-to-descend-on-east-africa-again-%E2%80%94400-times-stronger.aspx?utm_source=hiiraan&utm_medium=SomaliNewsUpdateFront (Megtekintve: 2020.04.27.)

- HIIRAAN (2020h): *Somalia races to save livelihoods as new locust generation spawns*. 2020.04.21. Forrás: https://hiiraan.com/news4/2020/Apr/177848/somalia-races-to-save-livelihoods-as-new-locust-generation-spawns.aspx?utm_source=hiiraan&utm_medium=SomaliNewsUpdateFront (Megtekintve: 2020.04.27.)
- HIIRAAN (2020i): *Pandemic could trigger social unrest in some countries: IMF*. 2020.04.16. Forrás: https://hiiraan.com/news4/2020/Apr/167788/pandemic-could-trigger-social-unrest-in-some-countries-imf.aspx?utm_source=hiiraan&utm_medium=SomaliNewsUpdateFront (Megtekintve: 2020.04.27.)
- HIIRAAN (2020j): *Protests erupt in Mogadishu following police killing of two civilians*. 2020.04.25. Forrás: https://hiiraan.com/news4/2020/Apr/177902/protests-erupt-in-mogadishu-following-police-killing-of-two-youngsters.aspx?utm_source=hiiraan&utm_medium=SomaliNewsUpdateFront (Megtekintve: 2020.04.27.)
- HIIRAAN (2020k): *Press freedom violations throughout Africa linked to Covid-19 coverage*. 2020.04.15. Forrás: https://hiiraan.com/news4/2020/Apr/167779/press-freedom-violations-throughout-africa-linked-to-covid-19-coverage.aspx?utm_source=hiiraan&utm_medium=SomaliNewsUpdateFront (Megtekintve: 2020.04.28.)
- HIIRAAN (2020l): *Coronavirus: Fighting al-Shabab propaganda in Somalia*. 2020.04.02. Forrás: https://hiiraan.com/news4/2020/Apr/167630/coronavirus-fighting-al-shabab-propaganda-in-somalia.aspx?utm_source=hiiraan&utm_medium=SomaliNewsUpdateFront (Megtekintve: 2020.04.28.)
- HIIRAAN (2020m): *McDonald's in China apologizes after banning 'black people' from entering*. 2020.04.15. Forrás: https://hiiraan.com/news4/2020/Apr/167772/mcdonald-s-in-china-apologizes-after-banning-black-people-from-entering.aspx?utm_source=hiiraan&utm_medium=SomaliNewsUpdateFront (2020.04.29.)
- HORST, Cindy (2007): *Connected Lives: Somalis in Minneapolis dealing with family responsibilities and migration dreams*. In FARAH, Abdulkadir Osman– MUCHIE, Mammo–GUNDEL, Joakim (szerk.): *Somalia: Diaspora and State Reconstruction in the Horn of Africa*. Adonis and Abbe Publishers Ltd., London, 2007. 89-101.
- IBRAHIM FORUM (2017): *Africa's growing youthful population: reflections on a continent at a tipping point*. 2017.04.06. Forrás: <https://mo.ibrahim.foundation/news/2017/africas-growing-youthful-population-reflections-continent-tipping-point> (Megtekintve: 2020.04.24.)
- ITV (2020): *Why are a disproportionate number of people from ethnic minority backgrounds dying from Covid-19?* 2020.04.18. Forrás: <https://www.itv.com/news/2020-04-17/coronavirus-ethnic-minorities-government-review/> (Megtekintve: 2020.04.20.)
- JOHN HOPKINS (2020): *COVID-19 Dashboard*. 2020.04.20. Forrás: <https://gisand-data.maps.arcgis.com/apps/opsdashboard/index.html?fbclid=IwAR2RnuLTnC2TjL-FDrFke8PiMGDhx-Bx3HMYm6CHcciazm1XwcTHvpZu-XuM#/bda7594740fd40299423467b48e9ecf6> (Megtekintve: 2020.04.20.)
- KORMANY (2020): *31 millió maszk és 133 ezer teszt érkezett*. 2020.04.07. Forrás: <https://www.kormany.hu/hu/kulgzdasagi-es-kulugyminiszterium/hirek/31-millio-maszk-es-133-ezer-teszt-erkezett> (Megtekintve: 2020.04.20.)

- MAIL ONE (2020): *Three million people could die from coronavirus in Africa unless the spread is contained, UN report warns - as WHO officials say the continent could be the next COVID-19 epicentre.* 2020.04.17. Forrás: <https://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-8229311/UN-report-warns-THREE-MILLION-people-die-coronavirus-Africa.html> (Megtekintve: 2020.04.21.)
- MKI (2020): *Koronavírus és Iszlám Állam: az ISIS kibaszódná aNyugaton eluralkodó káoszt és félelmet.* 2020.03.23. Forrás: https://www.migraciokutato.hu/wp-content/uploads/2020/03/20200323_koronavirus_es_isis_mki_gyorselemzes.pdf (Megtekintve: 2020.04.28.)
- ORIGO (2020): *Az ellenzéki propagandamédiumoknak most éppen az nem tetszik, hogy a kormány lélegeztetőgépeket vesz.* 2020.04.20. Forrás: <https://www.origo.hu/itthon/20200420-a-kormany-lelegeztetogepeket-vesz.html> (Megtekintve: 2020.04.24.)
- QUARTZ (2020a): *Remittances from migrants to African countries will plunge by nearly a quarter this year.* 2020.04.24. Forrás: <https://qz.com/africa/1844973/world-bank-remittances-to-africa-to-plunge-by-a-quarter/> (Megtekintve: 2020.04.27.)
- QUARTZ (2020b): *African countries are evacuating some students from China over coronavirus, but most hesitate.* 2020.03.02. Forrás: <https://qz.com/africa/1811001/coronavirus-south-africa-kenya-ghana-unsure-on-student-return/> (Megtekintve: 2020.04.29.)
- RADIOHABELLE (2020): *Coronavirus threatens to double world hunger; UN warns of 'biblical' famines.* 2020.04.25. Forrás: <https://www.radioshabelle.com/coronavirus-threatens-to-double-world-hunger-un-warns-of-biblical-famines/> (Megtekintve: 2020.04.27.)
- REUTERS (2020a): *South Korea reports recovered coronavirus patients testing positive again.* 2020.04.10. Forrás: <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-southkorea/south-korea-reports-recovered-coronavirus-patients-testing-positive-again-idUSKCN21S15X> (Megtekintve: 2020.04.17.)
- REUTERS (2020b): *UPDATE 2-Nigeria to scale down budget in face of oil price crash.* 2020.03.09. Forrás: <https://www.reuters.com/article/nigeria-oil/update-2-nigeria-to-scale-down-budget-in-face-of-oil-price-crash-idUSL8N2B25KB> (Megtekintve: 2020.04.24.)
- REUTERS (2020c): *Africa faces 'hunger pandemic' as coronavirus destroys jobs and fuels poverty.* 2020.04.24. Forrás: <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-africa-hunger-feat/africa-faces-hunger-pandemic-as-coronavirus-destroys-jobs-and-fuels-poverty-idUSKCN22629V> (Megtekintve: 2020.04.27.)
- REUTERS (2020d): *IMF to provide debt relief to help 25 countries deal with pandemic.* 2020.04.19. Forrás: <https://www.reuters.com/article/us-imf-world-bank-debt/imf-to-provide-debt-relief-to-help-25-countries-deal-with-pandemic-idUSKCN21V21G> (Megtekintve: 2020.04.28.)
- REUTERS (2020e): *Treatment of Africans in southern China sparks diplomatic backlash.* 2020.04.16. Forrás: <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-china-africans/treatment-of-africans-in-southern-china-sparks-diplomatic-backlash-idUSKCN21Y0PL> (2020.04.29.)

SUDANTRIBUNE (2020): *Sudan censures mosques for conducting Friday prayers despite coronavirus ban.*

Forrás: <https://sudantribune.com/spip.php?article69230> (Megtekintve: 2020.04.21.)

TARRÓSY István (2016): *Afro-ázsiai dinamikák.* Publikon, Pécs.

TIME (2020): *Coronavirus Deaths in Africa Could Reach 300,000 and Overwhelm Health Systems, Says Report.* 2020.04.17. Forrás: <https://time.com/5823275/coronavirus-deaths-in-africa-could-reach-300000-and-overwhelm-health-systems-says-report/> (2020.04.28.)

UNECA (2020): *COVID-19 in Africa: Protecting Lives and Economies.* 2020.04.07. Forrás:

https://www.uneca.org/sites/default/files/PublicationFiles/eca_covid_report_en_24apr_web1.pdf (Megtekintve: 2020.04.28.)

UNDP (2017): *Journey to Extremism in Africa.* 2017. Forrás: <http://journey-to-extremism.undp.org/en/reports> (Megtekintve: 2020.04.28.)

VOA (2020): *East African Flower Industry Wilts as Sales to Europe Dry Up.* 2020.04.17. Forrás:

<https://www.voanews.com/africa/east-african-flower-industry-wilts-sales-europe-dry> (Megtekintve: 2020.04.27.)

WORLD BANK (2019): *Access to electricity (% of population) - Sub-Saharan Africa.* Forrás:

<https://data.worldbank.org/indicator/EG.ELC.ACCS.ZS?locations=ZG> (Megtekintve: 2020.04.21.)

World Bank (2020a): *A Shock Like No Other: Coronavirus Rattles Commodity Markets.* 2020.04.23.

Forrás: <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2020/04/23/coronavirus-shakes-commodity-markets> (Megtekintve: 2020.04.24.)

WORLD BANK (2020b): *GDP (current US\$) - Sub-Saharan Africa; MENA-region.* Forrás:

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=ZG> (Megtekintve: 2020.04.28.)

HORIZONT

A Migrációkutató Intézet elektronikus kiadványsorozata

Kiadó: **Migrációkutató Intézet**

Szerkesztés és tördelés: Kóczán András, Tóth Klaudia

Lektorálta: Janik Szabolcs

A borítókép a szerző saját felvétele.

A kiadó elérhetősége: H-1518 Budapest, Pf. 155

Tel.: +36 1 372 0191

E-mail: info@migraciokutato.hu

Az elemzés és annak következtetései kizárólag a szerző magánvéleményét tükrözik, és nem tekinthetők a Migrációkutató Intézet álláspontjának.

© Marsai Viktor, 2020

© Migrációkutató Intézet, 2020

ISSN 2677-1780